

HOE WE VAN ONZE KINDEREN WERELDBURGERS KUNNEN MAKEN

Heidi Knipprath, Leen Alaerts, Goedroen Juchtmans, Jan Van Ongevalle en Jan Verschueren, onderzoeksexperten HIVA.

Recent wordt er vanuit de politiek opnieuw het idee geopperd om de dubbele nationaliteit af te schaffen. De vaststelling dat Syriëstrijders een dubbele nationaliteit hebben en dat een belangrijk aandeel van de Turkse Belgen gestemd heeft voor een presidentieel regime in Turkije speelt daarin een rol. Eén van de voorstellen om de problematiek rond dubbele nationaliteit op te lossen kwam in maart van de N-VA. De N-VA stelde voor een Belgisch burgerschapsexamen in te voeren voor jongeren die slechts één Belgische ouder hebben. Jongeren zouden moeten bewijzen dat ze het Belgische burgerschap waard zijn. Onderbouwing voor dit voorstel werd geleverd door een opiniestuk van emeritus hoogleraar Etienne Vermeersch in *De Morgen* (Vermeersch, 2017). In dit opiniestuk schreef Vermeersch dat rootisme, je identiteit op basis van je biologische afstamming laten bepalen door een land waar je niet bent opgegroeid, verwerpelijk is. Rootisme moet bestreden worden. Want, “wanneer je de gebeurtenissen in dat andere land als de eigen gebeurtenissen ervaart, en de vijandschappen die daar heersen mee beleeft, verraad je daarmee je eigen land” (Vermeersch, 2017). Allochtonen lijken daarom volop voor het Belgische burgerschap te moeten gaan en deze verre vorm van verwantschap met een ander land te moeten verwerpen.

Zich betrokken voelen bij gebeurtenissen over de eigen landsgrenzen heen, al dan niet op basis van biologische afstamming, hoeft in se niet te leiden tot verraad ten opzichte van het land waarin men opgegroeid is. Meer nog, de betrokkenheid die jongeren voelen, gefaciliteerd door hun etnische herkomst of biologische afstamming, voor wat er mondiaal gebeurt, kan juist positief benut en gestimuleerd worden. Wereldburgerschapeducatie op school kan die verbondenheid met het mondiale gebeuren en de bereidheid om bij te dragen tot de oplossing van maatschappelijke uitdagingen op een positieve manier versterken, ook bij jongeren die enkel Belgische 'roots' hebben.

Dat wereldburgerschapeducatie een belangrijke rol kan spelen, toont ook radicaliseringsonderzoek aan. Wanneer jongeren zich radicaliseren, dan lijkt dit radicaliseringsproces vooral plaats te vinden tijdens de fase van identiteitsontwikkeling (Renty, 2015). In deze cruciale fase is het belangrijk dat jongeren ondersteund worden in het zoeken naar hun identiteit. Onderzoekers geven aan in radicaliseringsonderzoeksliteratuur dat het onderwijs preventieve sleutels kan aanreiken om het risico op radicalisering te verminderen (Pels & De Ruyter, 2011; Sieckelinx, 2017). Stijn Sieckelinx, onderzoeker van de Universiteit Utrecht, verwijst niet alleen naar het belang van hulp bij identiteitsontwikkeling in het onderwijs, maar ook naar het belang van de mogelijkheden om actie te kunnen ondernemen, te kunnen reflecteren en te praten over existentiële thema's (Sieckelinx, 2017). Op basis van deze literatuur kan men redeneren dat tijdens die zoektocht naar identiteit net het afwijzen van de etnische herkomst en het dwingen van jongeren om zich te bewijzen dat ze het waard zijn om Belg te zijn, zullen maken dat jongeren zich uitgesloten voelen en zich zullen keren tegen diegenen die hen uitsluiten (cf. van Stan, Sieckelinx & de Winter, 2013).

WERELDBURGERSCHAPSEDUCATIE LOONT, MAAR WAT HOUDT HET DAN IN?

In wereldburgerschapeducatie zit de term burgerschapseducatie vervat. Burgerschapseducatie of burgerschapsvorming kan in eerste instantie overkomen als een oubollige term en boezemde enkele decennia geleden dan ook wantrouwen in. (Kavadias & Dehertogh, 2010) Vorming tot een actieve burger in de 21ste samenleving hoeft echter niet beperkt te wor-

Zich betrokken voelen bij gebeurtenissen over de eigen landsgrenzen heen, al dan niet op basis van biologische afstamming, hoeft in se niet te leiden tot verraad ten opzichte van het land waarin men opgegroeid is.

den tot het creëren van brave burgers die op tijd het gras maaien, hun tanden poetsen en gehoorzaam naar het stemhokje trekken (cf. McKnight-Trontz, 2001). Vorming tot een actieve burger vandaag is meer dan dat. Een actieve burger reflecteert kritisch op wat er in de maatschappij gebeurt en op de grote hoeveelheid informatie die op hem afkomt. Kritisch denken impliceert ook dat men bewust wordt van de eigen identiteit, het eigen perspectief en het bestaan van andere perspectieven (=Multi

perspectiviteit). Met behulp van een kritische ingesteldheid en multi perspectiviteit kan inzicht verworven worden in regionale en mondiale ontwikkelingen, heersende discoursen en machtsrelaties. Dergelijk inzicht in het verband tussen regionale (bv. polarisering, onverdraagzaamheid) en mondiale gebeurtenissen (bv. migratie, economische ongelijkheid) en de bereidheid om te werken aan oplossingen voor mondiale uitdagingen maakt van een actieve burger een actieve wereldburger.

Want er zijn heel wat uitdagingen die op ons en onze jongeren afkomen door toenemende globalisering en technologisering. Via internet komen kinderen, jongeren en volwassenen meer en sneller dan vroeger in contact met nieuwsbronnen waarvan de waarde en objectiviteit moeilijk in te schatten valt. Het onderscheid leren maken tussen feit, mening en argumenten is dus belangrijk. 'Post-truth' werd in november 2016 niet voor niets verkozen door het prestigieuze woordenboek Oxford Dictionaries tot het woord van het jaar. Post-truth verwijst naar omstandigheden 'waarbij objectieve feiten minder doorwegen dan emoties voor het vormen van de publieke opinie (Paelinck, 2016)'. In dit verlengde zou 'alternatieve feiten' wel eens in 2017 het nieuwe woord van het jaar kunnen worden.

Digitalisering faciliteert vandaag naast toegang tot een overvloed van (nep)nieuws en opinies ook onmiddellijke confrontatie met wat er in de wereld gebeurt. Grenzen vervagen zodoende door digitalisering, maar ook door economische, politieke en culturele integratie. Globalisering zorgt voor toenemende diversiteit in de eigen samenleving. Open staan voor

deze diversiteit, de bereidheid om te leren samenleven en verbindende communicatie vormen bijkomende essentiële vaardigheden van actief wereldburgerschap.

AANDACHT VOOR WERELDBURGERSCHAPSEDUCATIE NEEMT TOE

Scholen kunnen in sterke mate bijdragen tot het wereldburgerschap van toekomstige generaties. Hierop inzetten, zal de komende jaren essentieel worden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat begrippen zoals burgerschap, burgerschapsvorming of burgerschapseducatie niet meer weg te denken zijn uit de debatten over de toekomst van het onderwijs (Knipprath, Van Ongevalle & Juchtmans, 2017; Sels, Van Steenkiste & Knipprath, 2017). Het eindtermendebaat, 'Van Lerensbelang', bracht vorig jaar aan het licht dat ouders, leerkrachten en leerlingen, niet alleen elementaire kennis, maar ook competenties zoals zelfkennis, kritisch denken, engagement en sociale vaardigheden noodzakelijk achten in de 21ste eeuw. Competenties die, zoals we hierboven hebben aangegeven, stuk voor stuk belangrijk zijn voor de actieve wereldburger.

Naast toekomstdebatten zijn er ook acties. Internationaal wordt binnen de VN sinds het Global Education First Initiative (2012) sterk ingezet op wereldburgerschapseducatie op school. UNESCO hield onlangs het derde internationaal forum rond wereldburgerschapseducatie in Ottawa om wereldwijd experts en beleidsmakers samen te brengen en ervaringen uit te delen. Reeds enkele decennia bestaat de internationale evaluatiestudie naar burgerschapscompetenties (ICCS). De befaamde PISA-studies van de OESO zullen in navolging daarvan vanaf volgend jaar wereldburgerschapscompetenties opnemen in hun bevraging. In Vlaanderen worden weldra de resultaten van het eerste Vlaamse peilingsonderzoek naar burgerzin bekend gemaakt. Burgerschapsvorming krijgt dus ook in Vlaanderen meer aandacht. Zo verklaarde de onderwijsminister Hilde Crevits dat ze burgerschap duidelijker deel wil laten uitmaken van de eindtermen van de vakken geschiedenis, Nederlands, binnen het project algemene vakken en levensbeschouwelijke vakken.

Vele ngo's en individuele leerkrachten werken ondertussen hard om wereldburgerschapseducatie op de kaart te zetten. Ze ontwikkelen leermate-

riaal om bovenvermelde competenties te ontwikkelen en proberen belangstelling en engagement bij jongeren op te wekken voor maatschappelijke uitdagingen waaronder klimaatverandering, racisme en polarisering. Maar om het hele onderwijsveld te overtuigen van het belang van wereldburgerschapeducatie, moet er nog veel water naar de zee stromen.

WERELDBURGERSCHAPSEDUCATIE IS EEN MUST, MAAR GEEN SINECURE

Hoewel wereldburgerschapeducatie aan belang wint, belemmeren vele structurele elementen de implementatie ervan in het onderwijs. Wereldburgerschapeducatie vraagt ten eerste om een duurzame onderwijsbenadering. Geldinzamelacties, de Zuisdag, Dikke Truiendag ... het zijn allemaal waardevolle initiatieven, maar ze leiden onvoldoende tot verankering van duurzame wereldburgerschapeducatie en actief engagement ten opzichte van maatschappelijke uitdagingen. Een belangrijke reden voor het uitblijven van duurzame verankering is gebrek aan draagvlak en ruimte. Enthousiaste leerkrachten van levensbeschouwing, zedenleer, Nederlands, geschiedenis of aardrijkskunde staan er vaak alleen voor. Bovendien moeten ze vechten tegen de tijdsdruk van de te behalen vakspecifieke leerplandoelstellingen. Naast deze vakspecifieke leerplandoelstellingen, bestaan er vakoverschrijdende eindetermen (VOETen). Voorbeelden van vakoverschrijdende termen zijn communicatief vermogen, empathie, kritisch denken en zelfbeeld. Deze eindtermen kunnen bereikt worden aan de hand van verschillende thema's of contexten zoals duurzame ontwikkeling, gezondheid en socio-economische samenleving. Het statuut en de aanpak van de vakoverschrijdende termen kunnen echter problematisch genoemd worden. In theorie zouden de VOETen de implementatie van wereldburgerschapeducatie moeten kunnen bewerkstelligen, maar de VOETen veronderstellen een inspanningsverplichting en

geen resultaatsverbintenis zoals de vakspecifieke eindtermen. Bovendien is het voor leraren niet altijd even duidelijk hoe ze er zinvol mee aan de slag kunnen gaan. Het aanbod van educaties - impliciet vervat in VOETen - en educatief materiaal is groot en de verschillende educaties (gezondheidseducatie, kinderrechteneducatie, herinne-

Het onderwijs kan preventieve sleutels aanreiken om het risico op radicalisering te verminderen.

ringseducatie, ...) vechten om aandacht. Er wordt geen overkoepelend kader aangeboden dat helder maakt hoe al deze educaties bijdragen tot wereldburgerschapeducatie (Van Ongevalle et al, 2015).

Deze belemmeringen zorgen er niet alleen voor dat wereldburgerschapeducatie moeilijk verankerd geraakt, maar geven ook weinig ruimte voor een krachtige leeromgeving die verder gaat dan het overdragen van kennis en het ervaren van een korte belevenis tijdens een project. Wereldburgerschapeducatie komt met andere woorden niet tot stand via een eenrichtingsverkeer waarbij een individuele leraar in een beperkte tijdspanne politieke kennis overdraagt, meedeelt welke noden ontwikkelingslanden hebben of vertelt hoe het klimaat verandert en wat kinderrechten zijn. Wereldburgerschapeducatie vraagt om een interactieve en authentieke pedagogisch-didactische manier van werken die door middel van authentieke en uitdagende opdrachten competenties als kritisch denken, informatieverwerking, engagement en verbindend communiceren ontwikkelt. Deze didactiek wordt nu nog te veel gepercipieerd als te tijdrovend.

Open staan voor diversiteit, de bereidheid om te leren samenleven en verbindende communicatie vormen bijkomende essentiële vaardigheden van actief wereldburgerschap.

'WHOLE-SCHOOL APPROACH' TER VERANKERING

Wereldburgerschapeducatie vraagt niet alleen om een vernieuwende didactiek, maar ook om een 'whole-school approach' oftewel bredeschoolbenadering. Wanneer burgerschapscompetenties in het kader van een project of een vak gestimuleerd worden, maar daarbuiten niet toegepast kunnen worden, verliest wereldburgerschapeducatie namelijk aan overtuigingskracht. In onderzoek rond wereldburgerschapeducatie in opdracht van Kleur Bekennen werd vastgesteld dat jongeren op school vaker in aanraking komen met wereldburgerschapeducatie wanneer zij kunnen participeren aan het schoolse gebeuren (Schultz et al, 2009; Van Ongevalle et al, 2015). Participeren aan het schoolse gebeuren is namelijk een belangrijke manier om burgerschapscompetenties toe te passen in de praktijk. Een bredeschoolbenadering impliceert niet alleen participatie in het schoolse gebeuren, bijvoorbeeld via de leerlingenraad. Het is meer

Wereldburgerschapseducatie vraagt om een interactieve en authentieke pedagogisch-didactische manier van werken die door middel van authentieke en uitdagende opdrachten competenties als kritisch denken, informatieverwerking, engagement en verbindend communiceren ontwikkelt.

dan dat. Volgens het concept 'whole-school approach', wordt wereldburgerschapseducatie integraal deel van het schoolgebeuren. De school stimuleert in alle vakken, extra-curriculaire activiteiten en informele omgang een participatief klimaat, waarin directie, leerkrachten en leerlingen met respect voor elkaar in dialoog kunnen gaan en de verschillende burgerschapscompetenties kunnen toepassen. Leerlingen en leerkrachten moeten daarbij het gevoel krijgen dat hun mening er toe doet en dat er geluisterd wordt.

Verschillende onderwijsverstrekkers zijn vanuit hun eigen visie op zoek naar een integrale aanpak van burgerschapsvorming. Katholiek Onderwijs Vlaanderen tracht dit te realiseren vanuit het concept katholieke dialoog-school. Het gemeenschapsonderwijs (GO!) biedt vanaf september de mogelijkheid om een burgerschap vak in te richten, maar wel binnen het kader van een 'whole-school approach'. Een schoolbrede aanpak van wereldburgerschapsvorming kan bovendien doorgetrokken worden tot een hoger organisatieniveau, zoals de scholengemeenschap of zelfs de onderwijskoepel. Men spreekt dan van een 'whole-organizational' of 'whole-institutional approach' (cf. Mathar, 2015). Momenteel exploreert het Stedelijk Onderwijs van Antwerpen de weg van een whole-organizational approach, waarbij actief burgerschap het gemeengoed wordt van de hele organisatie, van lerenden, personeelsleden tot directies.

SAMENWERKING ALS KATALYSATOR

De wind staat met andere woorden gunstig in Vlaanderen. Wereldburgerschapseducatie krijgt meer aandacht, maar om het duurzaam te verankeren en het volledige onderwijsveld hierop voor te bereiden, moet er nog veel water naar de zee stromen. Samenwerkingsverbanden tussen het onderwijsveld, lerarenopleiders, onderzoekers, overheidsprogramma's zoals Kleur Bekennen en externe educatieve aanbieders kunnen ervoor zorgen dat het water wat sneller gaat stromen. Het net goedgekeurde PWO-

project rond wereldburgerschapseducatie van UC Leuven-Limburg is een mooi startschot. Het onderzoeksteam zal gedurende twee schooljaren in zeven secundaire scholen en één lerarenopleiding professionele leer gemeenschappen opzetten om via participatief actieonderzoek na te gaan hoe scholen aan een structurele verankering en een innoverende didactische benadering van wereldburgerschapseducatie kunnen werken. Een dergelijk praktijkonderzoek helpt om dit proces ‘evidence based’ te laten verlopen. Hier onderzoeksgelden voor vrijmaken, is zeker niet overbodig.

R

Referenties

- Kavadias, D., & Dehertogh, B. (2010). Scholen en burgerschapseducatie - de totstandkoming van de vraag tot ondersteuning binnen scholen. Antwerpen: UA en Artesis Hogeschool Antwerpen
- Knipprath, H., Van Ongevalle, J., & Juchtmans, G. (2017). Wereldburgerschapseducatie vandaag en morgen. *Impuls voor Onderwijsbegeleiding*, 47(3),139-146.
- Mathar, R. (2015). A Whole School Approach to Sustainable Development: Elements of Education for Sustainable Development and Students' Competencies for Sustainable Development. In R. Jucker, & R. Mathar (Eds.). *Schooling for Sustainable Development in Europe*, 15-30. Cham: Springer International Publishing.
- McKnight-Trontz, J. (2001). *Good Citizen's Handbook, a Guide to proper Behavior*. San Francisco: Chronicle Books LCC.
- Paelinck, G. (2016). "Post-truth" is woord van het jaar voor Oxford Dictionaries. DeRedactie.be, 16 november 2016.
- Pels, T., & De Ruyter, D. (2011). De relatie tussen opvoeding, socialisatie, ontwikkeling en radicalisering: overzicht van en hiaten in de beschikbare kennis. *Pedagogiek*, 31(2), 117-133.
- Reny, S. (2015). *Radicalisering*. Expoo: Brussel.
- Schultz, W., Ainley, J., Frailon, J, Kerr, D., & Losito, B. (2009). Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries (ICCS 2009 International Report). Amsterdam: IEA.
- Sels, L., Vansteenkiste, S., & Knipprath, H. (2017). Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050 (*Werk.Rapport 2017 nr.1*). Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven.
- Sieckelinx, S. (2017). Reradicaliseren. Presentatie gegeven tijdens de lerarendag van School zonder Racisme, 10 februari 2017, Brussel.
- Van Ongevalle, J., Knipprath, H., Juchtmans, G., & Pollet, I. (2015). *Wereldburgerschapseducatie op maat. Behoeftonderzoek in het Vlaams secundair onderwijs*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- van San, M., Sieckelinx, S., & de Winter, M. (2013). Ideals adrift - an educational approach to radicalization. *Ethics and Education*, 8 (3), 276-289.
- Vermeersch, E. (2017). Racisme is mateloos dom. Maar ook rootisme is een verkeerde houding. De Morgen, 17 maart 2017.